

STICHTING BEHOUD DIERENWERELD VELUWE

Doel: Bescherming en behoud van alle op de Veluwe voorkomende diersoorten in hun natuurlijke omgeving, met inachtneming van de druk die een biotoop kan verdragen.

Bestuur: Wnd-Voorzitter: H. Kerksen tel. 055-335993
Secretaris: H. Kats tel. 055-558686
Penningmeester: H. Kerksen tel. 055-335993
Lid: W. Fiets tel. 055-556836
Lid: J. Rolfes tel. 055-413909

Nieuwe donateurs aanmelden bij:

Secretariaat: POSTBUS 103
7300 AC APELDOORN

Donaties: tot 16 jaar f 7,50
16 jaar en ouder f 10,00
voor het leven f 250,00

STICHTING
BEHOUD
DIERENWERELD
VELUWE

AANMELDINGSFORMULIER NIEUWE DONATEURS

Hierbij geef ik mij op als:

- Jeugddonateur (tot 16 jaar) f 7.50 per jaar
 Gewoon donateur (vanaf 16 jaar) f 10.00 per jaar
 Donateur voor het leven f 250.00

van de STICHTING BEHOUD DIERENWERELD VELUWE

Naam : _____

Adres : _____

Postcode : _____

Plaats : _____

Gironummer : _____

Banknummer : _____

DEZE DONATEUR WERD OPgegeven DOOR:

Naam : _____

Adres : _____

Postcode : _____

Plaats : _____

S.V.P. *in een voldoende gefrankeerde enveloppe zenden aan:*

STICHTING BEHOUD DIERENWERELD VELUWE
POSTBUS 103
7300 AC APELDOORN

Na ontvangst van uw aanmelding zal U een acceptgiro worden toegezonden.

UITGAVE 1993

Voorwoord	blz. 4
Veluwe Sage	blz. 6
Slangen op de Veluwe	blz. 11
Pollense veen	blz. 18
Jaarprogramma 1993	blz. 20
Evenementen in 1993	blz. 22
Een bijzondere ervaring	blz. 23
Houtwallen zijn restanten oerbos	blz. 24
Vrijwilligerswerk	blz. 26
Stichting behoud dierenwereld Veluwe	blz. 28

Tekeningen: H. Bonekamp / W. Fiets

Foto's: W. Fiets

De mens is het intelligentste van alle dieren en het meest dwaze
Namens de dieren,
Diogenes (412 - 323 v. Chr.)

Het voortbestaan van de diersoorten op aarde is afhankelijk van de gevoelige balans van de natuur.

Tot nu toe hebben vele dieren de inbreuk van de mens op hun bestaan overleefd. Maar wanneer wij niet leren de dieren op hun juiste waarde te schatten en een plaats op deze aarde voor hen zeker stellen, bestaat het gevaar dat wij de rijke en kleurrijke wereld ontdoen van vele bewoners. Wij hopen en geloven dan ook dat u samen met ons, ons enthousiasme voor de dierenwereld in al zijn vormen kunt delen.

VOORWOORD

De werkzaamheden voor onze Stichting (in casu: onze bestuursleden) nemen de laatste tijd nogal toe. Zoals bij alle verenigingen en stichtingen is het altijd weer moeilijk om nieuwe bestuursleden te vinden, zodat het werk dat gedaan moet worden steeds weer op de schouders van de "oude" bestuursleden blijft rusten. Wij blijven echter proberen het bestuur uit te breiden, zodat er eens nieuwe ideeën boven komen en het werk wat beter verdeeld kan worden.

Tevens zoeken wij mensen die ook eens een excursie willen leiden. Weet u iemand of misschien uzelf, geeft u zich dan op bij de secretaris.

Zoals bekend is de Stichting bezig met vrijwilligerswerk op de Tongerense heide (nabij Gortel) en op de Zandhegge (nabij Wiesel). Het werk hier vordert gestaag. Op de Zandhegge is het alleen nog een kwestie van "bijhouden", anders dan op de Tongerense heide, waar nog voor vele jaren werk op ons ligt te wachten. Hier kunnen nog steeds vrijwilligers ingezet worden!!

Tevens is er onlangs weer een "nieuw" project bijgekomen, nl. de Noorderheide. In het verleden zijn we hier ook al eens aan het werk geweest.

Het nestkasten project in Radio Kootwijk verloopt naar tevredenheid, evenals het dassen project bij Vierhouten en het Berg en Bosch project.

Onze excursies en wandelingen worden over het algemeen goed bezocht, hoewel ik mij afvraag hoe het mogelijk is dat met de wandeling over het landgoed "de Zwaluwenburg" bij 't Harde maar (buiten het bestuur, dat meestal voltallig aanwezig is) 4 donateurs aanwezig waren. Was het te ver uit de buurt of was het tijdstip (13 juni) niet gunstig? Gaarne uw reactie hierop.

Uiteraard zijn er ook het afgelopen jaar weer een aantal donateurs geweest die opgezegd hebben. Er zijn echter ook een (flink) aantal die helemaal niets van zich laten horen. De Stichting maakt de kosten voor het aanmaken van het blad (toch al gauw een gulden of zes), een herinnering (ook weer negentig cent), zodat per donateur die niet van zich laat horen toch een kleine zeven gulden weggegooid geld is.

Ik doe hierbij dan ook een beroep op iedereen, die, om wat voor reden ook, zijn lidmaatschap op wil zeggen, dit jaar nog de (zeer lage) donatie van minimaal tien gulden te voldoen. Graag daarna even een berichtje naar het secretariaat dat men voor het komende jaar opzegt. Het zou de Stichting verleden jaar ongeveer fl. 315,00 gescheeld hebben, geld dat beter elders gebruikt had kunnen worden. Bij voorbaat dank.

Het aantal donateurs is precies gelijk gebleven, nl. 458. Er hebben 41 mensen opgezegd (of afgevoerd wegens niet-betaling) en er zijn 41 nieuwe donateurs bijgekomen.

We doen een dringend beroep op u in dit nieuwe jaar nieuwe donateurs te werven.

Onze oproep aan u om meer dan de minimum donatie van fl. 10,00 over te maken, heeft bij u grote weerklank gevonden. Maar liefst ruim 1500 gulden werd er aan extra donaties ontvangen. Ik wil u daarvoor gaarne mijn dank uitspreken.

Met dit extra geld kunnen wij weer wat extra's voor de Veluwe Flora en Fauna doen. Zo zal er dit jaar, mede dank zij uw steun, een poel aangelegd worden in een gebied dat onlangs door de Stichting Het Geldersch Landschap werd aangekocht. Meer hierover kunt u op blz. 17 lezen.

Gaarne doe ik dit jaar wederom een beroep op u om iets extra's over te maken zodat we ook de komende jaren ons kunnen inzetten voor het Behoud van de Dierenwereld op de Veluwe.

waarnemend voorzitter,

H. Kerksen.

VELUWSE SAGE

DE WOESTE HOEVE.

Als men in vroeger dagen, toen er nog geen treinen reden, met de diligence van Apeldoorn naar Arnhem reisde, dan kon het zijn dat de wagen een poos midden op den weg moest blijven stil staan in het grauwe licht van den korten winterdag, wijl de postiljon en de koetsier met medegenomen spaden eerst de sneeuw van den weg moesten ruimen, die in de lange nachten gevallen en te hoop gejaagd was tusschen de bermen.

Wel was er een sneeuwploeg des morgens vroeg den straatweg een eind opgegaan, maar die keerde meestal om op plaatsen, waar het wat bar werd. Wie verder wilde moest zich dan zelf maar weten te behelpen.

Dan stond de diligence daar geduldig te wachten in de verlaten eindeloosheid van de barre Vale Ouwe.

De beide paarden, toegedekt met dekens, kleumden bij elkaar.

De ijzige winterwind joeg snerpnd en gierend fijne jachtsneeuw om den wagen en tusschen de verstijvende pooten der paarden door. De slecht sluitende raampjes rammelden bij iederen windstoot en de reizigers zagen neerslachtig over de oneindige verten van besneeuwde heuvelrijen naar de grimmig jagende drommen van wolkwolven, die in de lichtlooze dagen voort-ijlden over de heide en slierden langs de opstekende wouden.

Soms moest men doeken en kleedingstukken voor 't portier hangen, wijl de sneeuwjacht door alle kieren binnendrong.

Op zoo'n tocht was men blij zich even te kunnen warmen om het groote haardvuur van de Woeste Hoeve, de pleisterplaats, die halverwegen tusschen Apeldoorn en Arnhem ligt.

Midden in die eindelooze onherbergzaamheid stond de oude hoeve met zijn machtig beschuttend dak.

Als de wagen en de paarden in den doorrit geborgen waren en de reizigers en de postiljon allen om het groote stobbenvuur zich de verkleumde leden warmden, dan nam moeder Eva den reusachtigen zwarten ketel van den schothaol en schonk in ronde kommen de dampende koffie, waarvoor ze nooit meer rekende dan 'n stuver, onverschillig of men een of zes kommen dronk.

In het groote ouderwetsche vertrek met zijn zware zolderbalken geurde dan gezellig de scherpe geur van versche koffie. Het haardvuur spreidde een rooden gloed door de schemering op den damp, die uit de kommen omhoog kronkelde.

Buiten greep de sneeuwstorm woedend om het oude huis, joeg sneeuwklonters tegen de kleine ruiten, en in den schoorsteen, waar de hammen en het spek hingen, donderde de wind soms zóó geweldig, dat men elkaar moeilijk verstond.

Wanneer de koetsier die de paarden verzorgd had, binnen kwam, dan gaf dit zulk een tocht, dat men meende den schoorsteen ingezogen te worden.

Om de ronde tafel at men groote sneden mik of spekpannekoeken, en de stemmen klonken voor een wijle vroolijk op onder de zware eiken balken van de hooge zoldering.

Als de diligence weer weg gereden was bleef de hoeve eenzaam achter.

Het vuur verkwijnde in de schouw, vale schemering sloop binnen en van de balken zeeg de stilte neder op de met zand bestrooide grauw roode estrikken van den vloer.

Dan gierde de storm met dubbele woede om de eenzame hoeve.

Moeder Eva bewoonde het groote huis met haar twee zonen en de meid. Jan, haar oudste zoon, was een flinke schrandere kerel, haar tweede zoon Gerrit was wat achterlijk en niet vlug van begrip. Ze waren, beiden zonder het van elkaar te weten, verliefd op de meid, een jonge vroolijke deern van even twintig.

De jongste der beide broers had op een avond, dat ze samen op de deel waren, zijn liefde bekend aan het knappe meisje.

Hij deed het op een zoo onbeholpen wijze, dat ze hem had uitgelachen, en stoeiend in het hooi had doen tuimelen. Spoedig daarna moest hij het aanzien, dat zijn oudere broeder meer geluk had in de liefde dan hij. Hij werd schuwer en stiller dan hij reeds was en er begon een kwaadaardige jaloerschheid in hem te wrokken tegen het meisje en zijn broeder, die in alles zoo veel meer bevoorrecht was.

Moeder Eva stierf na een korte maar hevige ongesteldheid, en een jaar daarna ging Jan, haar oudste zoon, trouwen met de meid.

Meuje Tonia was al dagen te voren op de Woeste Hoeve gekomen om de bruid te helpen bij al de toebereidselen. Er moesten brooden en koeken en krentenmik gebakken worden voor de gasten en dat kon niemand beter dan Meuje Tonia. Het bruiloftsmaal gaf haar heel wat drukte, want het was haar glorie, dat uitstekend te doen zijn.

Op den ochtend van den feestdag zeide ze tot haar jongste neef: Gerrit, je moest eens wat dennetakken en klimop halen en de stoelen van het

bruidspaar groen maken. En dan strooi je daarna eens netjes van wit zand op den vloer: "Leve Bruid En Bruidegom".

Maar Gerrit had wat gemompeld, was naar buiten gegaan en niet teruggekeerd. Toen had meuje Tonia zelf een mes genomen, was op haar oude beenen naar buiten gestrompeld, had dennetakken gehaald en klimop en hulst, die vol roode bessen was.

Ze had de twee stoelen al groen, toen Dirk en Marie uit Loenen kwamen om te helpen versieren. Die hingen slingers om de deurpost en staken de vlag uit, en Marie greep met haar vlugge handen in den bak met schuurzand, liet het zand dan met een fijn straaltje op den estrikken vloer loopen en schreef in groote sierlijke krullen "Leve Bruid en Bruidegom".

Al vroeg in den morgen kwamen de familieleden en vrienden uit Loenen en Beekbergen, Eerbeek en Hoenderloo naar de Woeste Hoeve gereden om de bruiloft mee te vieren. Er kwam al meer en meer drukte op het erf van wagens, die rolden over den hard bevroren grond, en paarden, die stampten en snoven. Vroolijke stemmen klonken op in den helderen wintermorgen.

Toen het bruidspaar in 't kastentuug binnen kwam stond de tafel al vol geschenken. In het groote oude vertrek knetterde het haardvuur en er werd gelachen en gestoeid rondom de zware tafel.

Steeds kwamen er nieuwe bruiloftsgasten aan. Het erf stond vol tilburys en utrechtische wagentjes en in den stal was bijna geen plaats genoeg voor de paarden.

Op dien helderen wintermorgen stapte een krasse oude man van Beekbergen naar de Woeste Hoeve. In zijn bijna tandeloozen mond bungelde een krom pijpje. Zijn oude oogen tuurden naar een groote grijze wolk, die recht voor hem in de ijel blauwe lucht hing.

De sneeuw, welke dien nacht gevallen was, knapperde onder zijn heldere klompen.

Het was de oude Vemmen, een vroegere vriend van Jan's vader, die ook ter bruiloft ging. Men zeide van hem, dat hij met den helm geboren was.

Hoe meer hij de Woeste Hoeve naderde, hoe langzamer hij ging loopen. De groote grijze wolk vóór hem scheen al zijn aandacht te eischen, en toen hij de hoeve kon zien liggen zag hij dat de wolk daarboven hing en een groote donkere schaduw op het huis wierp. Hij bleef staan om te zien of de schaduw voorbij trok, maar het leek wel of die integendeel veel dichter en grooter werd, en toen zag hij eerst uit den schoorsteen en daarna ook uit het dak rook komen, hoe langer hoe meer.

De wolk boven het huis en de rook werden één grauwe massa en vlammen zag hij daar doorheen kronkelen, hooge roode vlammen, die door den wind fel werden aangeblazen.

Hij stond doodstil in den helderen wintermorgen, schudde het oude grijze hoofd, keerde om en stapte met denzelfden regelmatigen stap terug naar Beekbergen.

Op den Woeste Hoeve was men klaar om weg te rijden. Alle gasten waren aanwezig. Men wachtte nog op den ouden Vemmen. Het was er druk en rumoerig.

Herhaaldelijk had men reeds den kant van Beekbergen opgekeken, maar hij kwam niet.

Toen sloop er een stilte onder de aanwezigen en eindelijk reed men weg. Wijl het anders te laat zou worden.

Tegen den avond was het wat beginnen te waaien en de lucht betrok hoe langer hoe meer. Dikke sneeuwwolken stapelden zich over elkander.

Toen de laatste gasten vertrokken, joeg de sneeuw in kleine scherpe naaldjes naar binnen en een half uur later gilte de sneeuwstorm lang-gerekte tonen om het eenzame oude huis.

Spoedig lag de geheele Hoeve in duister en waren de bewoners te bedde gegaan. De fijne jachtsneeuw kwam onder de deur en door de raamkieren naar binnen stuiven.

Gerrit, de jongste broeder, was gekleed gaan liggen, maar korten tijd daarna sloop hij zachtkens naar den haard, rakelste het ingerekende vuur onder de asch uit, deed dat in een test en ging er mee naar den deel. Daar wierp hij de test met den geheelen inhoud in het hooi, schoof voorzichtig en zonder gedruisch den grendel van de kleine deur en verdween in den kouden voortjagenden sneeuwstorm van den guren winternacht.

Het hooi had snel vlam gevat en het vuur greep al spoedig in het rieten dak. Door de staldeur, die was blijven open staan, joeg een koude tocht naar binnen, die in een oogenblik de heele hoeve in lichte laaie zette. De vlammen sloegen roode gaten in het rieten dak en kronkelden op in de zwarte lucht, waar ze aangegrepen

werden door den storm. De dikke binten kraakten en knapten als spaanders op een vuurhaard. Rode rookwolken builden tegen de rossig verlichte lucht op, woest loeiden de vlammen in den bulderenden stormnacht, en een dwarrelende wolk van vonken stooft in een wervelwind ver over de besneeuwde heide.

De vlammen floten en knetterden en grepen alles in hun kromme klauwen. De Woeste Hoeve was verloren.

Toen des anderen daags in den grauwen morgen de dampende paarden van de diligence stil hielden bij de tot op den grond afgebrande boerenplaats, droeg men de twee verkoolde lichamen van de jonggehuwden weg uit den smeulenden en rookenden puinhoop.

Gerrit was gevluht naar de onzalige bosschen, waar hij zich een tijdlang ophield, maar ten slotte werd hij door gebrek genoodzaakt zichzelf bij het gerecht aan te geven en hij stierf in de gevangenis.

Sinds dien tijd zagen de menschen af-en-toe in de buurt van de Woeste Hoeve een vlammend vuur over de heide dwalen wel zoo groot als een stroobos en sommigen hadden duidelijk een gloeienden man herkend met een test vuur in de hand.

Men noemde het verschijnsel Gluënde Gerrit.

Uit: Veluwsche Sagen door GUST. van de WALL PERNE

SLANGEN OP DE VELUWE

door H.L. Kats

In het afgelopen jaar hebben diverse mensen van onze stichting adders waargenomen in de gebieden waar we heidebeheer verrichten en in het gebied van onze vogelnestkasten. Voor ons een reden om dit prachtige dier en de andere twee slangen die in Nederland in het wild voorkomen eens nader te beschouwen. Door de vele onderzoeken, publicaties en voorlichting over adders, ringslangen en gladde slangen zijn deze dieren gelukkig niet meer vogelvrij en eng, worden zelden of nooit meer dood geknuppeld maar worden beschouwd als inheemse diersoorten die wettelijk beschermd zijn (sinds 1973). Dat er jarenlang vooroordelen zijn geweest en dat deze dieren zeer lang bedreigd en gedood zijn door de mensen getuigt het volgende: "Reeds in 1890 kon men al een premie ontvangen voor een gedode adder". Zo werd in 1904 door dhr. E. Heimans in het blad "de Levende Natuur" een artikel gewijd aan de adder. Aan het einde van zijn artikel vraagt hij de lezers naar vindplaatsen van adders, ervaringen met adders, of er op die plek of in de omtrek van tien minuten gaans rode bosmieren voorkomen en egels leven. Men veronderstelde dat waar rode bosmieren leven geen adders voorkomen. Ook wist men al dat egels bijna of geheel onvatbaar zijn voor addergif en verzot zijn op addervlees. In de daarop volgende "Adder-statistiek" werden o.a. de volgende brieven gepubliceerd:

Doorweerth.

Voldoende aan uwen oproep (De Levende Natuur, VIII, 1, pag. 10) om ondervindingen mede te deelen nopens addervergiftiging bij menschen, heb ik aan mijn oud-arts te Oosterbeek (G.) geschreven; ook aan den vader van een in 1886 (Juni) gebeten knaap die mij permissie gaf, het geval in extenso publiek te maken.

Ik zelf heb, hoewel in Gelderland geboren, in het wild, aldaar nooit anders van den adder ("aore") gezien, dan het afgestroopte vel in de buurtschap Oeken, onder Brummen. Of de rode mier daarvoor komt, weet ik niet zeker. Mij dunkt echter: wèl. Men ziethaar veel op de Veluwe. Doch wat het bovenvermelde geval betreft, meen ik, toen te Oosterbeek (G.) wonende, gehoord te hebben, dat de jonheer Jan C. (den naam zal ik maar verzwijgen) allerlei slangetjes, hagedissen, enz. had verzameld, en dat, toen hij den in de Doorweersche bosschen gevangen adder, dien hij als zoodanig niet kende, opvatte om er, speelsgewijze, een knoop in te leggen, door dezen in den vinger gebeten werd.

Het schrijven van den arts, Dr. Veenenbos, kopieer ik u hieronder.

U kunt er in 't publiek gebruik van maken. Ik wil hier nog bijvoegen, dat de boeren op de Veluwe mij dikwijls verteld hebben, dat men er aoren-eul (adderolie) fabriceert voor huiselijk gebruik, door een gedooden adder in (sla-?) olie te laten vergaan.

Met dat vocht wordt dan de wonde ingewreven, even als men in Drenthe dauwspieren in een fleschje laat verrotten, om er tegen reumatiek, als wrijfmiddel, niet-tegenstaande den stank, gebruik van te maken. De handelwijze met den in olie opgelosten adder vind ik dáárom belangrijk, omdat zij ten onrechte in verband kan gebracht worden met de serum-therapie tegen slangengif. Het bewijst meteen, dat de adder er voorkomt; tenzij men er den ringslang of de gladde slang voor mocht aanzien.

Velp.

H.J.H. Groneman.

Oosterbeek, 2 April 1903.

Amice.

Het geval waarvan gij mij schrijft herinner ik mij nog zeer goed, en ik wil u daaromtrent het volgende meedeelen. In een sigarenkistje met eenig gras werd mij door de kinderen van den heer C., ik meen in den zomer van 1886, een adder getoond, die broer Jan, ongeveer een uur vóór mijn komst in den vinger gebeten had. Het was een koffiekleurige adder met zwarte streep op den rug. Aan den vinger van patient vond ik, bij onderzoek, een driehoekig wondje, dat reeds blauw-zwart verkleurd was, en waaruit eenig sereus vocht kwam. De vinger, de gehele hand, de voorarm en bovenarm tot aan het schouderblad waren enorm gezwollen en heet op het aanvoelen, de patient had koorts en reeds tweemaal gebrakt voor mijn komst, zoodat het duidelijk was, dat zijn bloed het addergif reeds in ruime mate had opgenomen. Ik omsneed de driehoekige wond, tot ruim in het gezonde weefsel, zoog daarop de wond krachtig uit, zoodat die flink bloedde, bracht den arm in verticale suspensie, en liet vlijtig 5 pCt. carbol-omslagen maken, lauw warm er om gelegd en die elk kwartier moesten ververscht worden.

Vervolgens schreef ik voor elk half uur een glas warme cognacgrog aan den jongen man te geven, niet er om te geven of hij dronken werd, maar daarmede eenige uren voort te gaan. 's Avonds elf uur (het ongeval gebeurde 's middags om drie uur) was de zwelling van den arm reeds veel verminderd en de patient vrij vroolijk door dronkenschap. Het braken had zich niet herhaald en de behandeling werd voortgezet, maar de hoeveelheid cognac verminderd. Na tweemaal 24 uren was alle zwelling verdwenen en het wondje gesloten.

Patient heeft verder geen letsel van zijn vergiftiging gehad. Patient was door de slang gebeten, toen hij het kistje even had opengemaakt, maar ik herinner mij niet of hij een knoop in de slang had willen leggen.

Ik hoop hiermede het geval voldoende toegelicht te hebben, en ik heb volstrekt geen bezwaar, dat dit geval door u in 't publiek vermeld wordt.

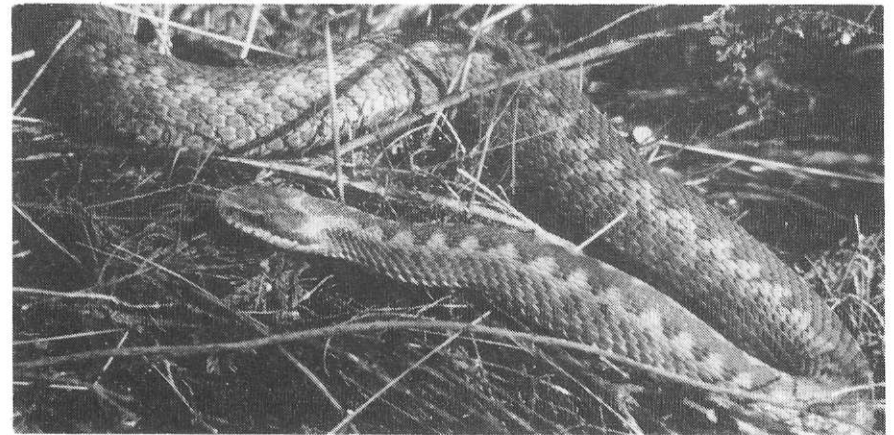
Na beleefde groeten,

(was get.) Dr. C.M. Veenenbos.

Het is tegenwoordig bekend dat overmatig alcoholgebruik zeer nadelige gevolgen kan hebben in plaats van heilzame werking. Alcohol verdunt het bloed zodat het gif zich sneller via de bloedvaten zal verplaatsen. Dankzij het initiatief van dhr. E

Heimans en de publicatie van de daarbij behorende enquête hebben we vrij veel gegevens over de adder gedurende vele jaren.

In het verleden werden adders veelvuldig gebruikt in de geneeskunde. Pas rond 1908 werd de geneeskrachtige werking van de diverse adderonderdelen uit de geneeskundeboeken geschrapt. In vroegere beschavingen o.a. bij de Grieken, Egyptenaren en Romeinen werden slangen vaak in de korenschuren en ook wel binnenshuis gehouden om ratten en muizen te vangen.

Adder

Overeenkomsten

Van onze drie inheemse slangen: de adder (*Vipera Berus*), de gladde slang (*Coronella austriace*) en de ringslang (*Natrix natrix*) is de adder de enige echte giftige slang. Alle drie de slangen komen voor op de Veluwe aangezien diverse plaatsen op de Veluwe in grote mate voldoen aan de biotoop die de slangen eisen. Temperatuur is bepalend voor de ontwikkeling van de eieren.

Door evolutie hebben juist deze drie slangen zich aangepast aan de koudere streken (gladde slang en adder: eierlevendbarend, ringslang: eieren ontwikkelen zich in broeiplaatsen). Onze slangen houden alle drie een winterslaap, vaak in groepen. Het kan voorkomen dat adders, ringslangen en gladde slangen gezamenlijk overwinteren. Ook worden er wel padden en hagedissen bij de slangen waargenomen, dieren die in de zomer graag gegeten prooidieren zijn. Reptielen zijn koudbloedige dieren die pas actief worden als ze de eerste lentezon voelen.

Tijdens hun eerste uitstapje uit hun overwinteringsplaats rollen de slangen zich zo dicht mogelijk op teneinde een maximum aan zonnestralen op te vangen. Zo'n zonnebad duurt in het begin van de lente ongeveer 2 à 3 uur. Ze blijven onbeweeglijk liggen, hoe langer de zon schijnt des te langer duurt het zonnebad. Slangen hebben geen uitwendig gehoor maar zijn erg gevoelig voor trillingen.

Dit nemen ze waar via de onderkaak en registreren dat in het gehoororgaan in de schedel. Het lichtste stapje op de grond kunnen ze op deze wijze bemerken. Met zijn tong proeft en ruikt de slang en geeft dit door aan het orgaan van Jacobsen. Dit zeer gevoelige orgaan zit in de schedel tegen het gehemelte en geeft zijn waarnemingen via de zenuwbanen door aan de hersens. Een slang heeft wel neusgaten maar zijn reukorgaan is onderontwikkeld.

Een duidelijk verschil tussen slangen en hagedissen zijn de oogleden. Bij hagedissen zijn deze beweegbaar, bij slangen zijn deze over de ogen dichtgegroeid en zijn doorzichtig geworden, de ogen zijn zeer goed ontwikkeld. De longen van de slangen zijn lang en smal en lopen door tot in de staart.

De linkerlong is niet ontwikkeld, de rechterlong zorgt voor de ademhaling. Op deze wijze kan een slang blijven ademen terwijl hij zijn prooi doorslikt. Zouden beide longen ontwikkeld zijn dan zou tijdens het slikken, dat wel een half uur kan duren, de longen dichtgedrukt worden waardoor de slang zou stikken.

Onze slangen vervellen ongeveer drie keer per jaar, de huid scheurt bij de bek en de slang kruipt er uit. Zijn huid is zeer gevoelig en sterk.

Het lichaam van de slang beweegt zich in een rechte lijn vooruit waarbij de afzonderlijke segmenten van de beschubde huid zich vastzetten en dan een trekkracht op de volgende segmenten uitoefenen. Het enige voor ons waarneembare is de golvende beweging van spiersamentrekkingen over het lichaam. Het aantal ruggegraatwervels verschilt per soort. Bij de adder bedraagt dit ongeveer 180 stuks.

Kenmerkende verschillen tussen de gladde slang, de ringslang en de adder.

Gladde slang (*Coronella austriaca*).

Als we onze meest zeldzame slang, de gladde slang, beter bestuderen bemerken we dat deze slang vrij lang en dun is (60 - 80 cm lang). Hij is zeer snel en houdt zich op de Veluwe meestal op bij zandgronden met heide overgaand in bos zodat hij in de zon of schaduw kan gaan liggen. De mannelijke dieren zijn lichter van kleur dan de donkerbruine vrouwelijke dieren. De gladde slang is ongevaarlijk en niet giftig. Wel kan hij met zijn kleine tandjes zeer fel bijten, doch in de meeste gevallen geen mensenhuid doorbijten. Hij kan erg sissen, blazen en schijnuitvallen doen als hij bedreigd wordt. De gladde slang eet graag koudbloedige dieren zoals hagedissen en hazelwormen.

Ook de adder staat op z'n menu. Het is een felle aktieve jager op muizen. Opvallend is zijn ronde pupil. Gladde slangen zijn aktief in de periode van mei t/m augustus. De paartijd valt in mei waarbij de mannelijke dieren felle gevechten kunnen leveren om de gunst van het vrouwtje. Deze dieren zijn levendbarend, eind augustus begin september komen de jongen (3 - 13 jongen) direkt na het leggen van de eieren uit.

Biotoop, bedreiging, beheer.

In Nederland is de gladde slang een zeldzaam reptiel geworden. Veel gebieden zijn zo veranderd dat ze niet meer geschikt zijn als biotoop. Enkele oorzaken zijn

versnippering van terreinen, bebouwing, verstoring door recreanten. Willen we de gladde slang behouden en hun aantal weer laten toenemen dan zullen we gebieden geschikt moeten maken door o.a. handhaving van kuilen en heuvels, afplagen van heide op kleine schaal, vennetjes behouden, op tal van plaatsen takkebossen en stronken laten liggen voor schuilplaatsen. Intensieve recreatie in de leefgebieden moet vermeden worden.

Ringslang (*Natrix natrix*).

Ook deze slang is ongevaarlijk en niet giftig. Het is de enige waterslang die we hebben. Ze kunnen in lengte variëren van 90 - 120 cm en hebben net zoals de gladde slang een ronde pupil. Kenmerkend voor de ringslang is een gele en zwarte ring achter de kop. Op het menu van de ringslang staan o.a. salamanders, padden, kikkers, vissen en af en toe een muis of hagedis. De paartijd is eind april, vanaf eind juni worden tientallen eieren afgezet onder mos, schorsafval, mesthopen en afgestorven plantaardig materiaal. Eind augustus begin september komen de jonge slangen uit de eieren.

Biotoop, bedreiging, beheer.

Ringslangen komen voor op vochtige plaatsen, de overgangen van zandgrond naar veen- kleigrond, laagveengebieden en warme plekjes in de buurt van stilstaand en stromend water. Ringslangen kunnen uitstekend zwemmen en ± een half uur onder water blijven op één long. Ringslangen worden bedreigd door vele veranderingen in het landschap o.a. verlaging van het grondwater, kanalisatie van beken, sloten, vaarten en rivieren, achteruitgang van amfibieën en visfauna (hoofdvoedsel). Ook drijfmest is indirekt de oorzaak van teruggang omdat daarvoor de zo belangrijke stalmesthopen verdwijnen. Zuinig zullen we moeten zijn op oeverhoekjes, watertjes, slootoevers, houtwallen, moerassige plaatsen, drinkpoelen en overgangsgebieden langs landbouwpercelen.

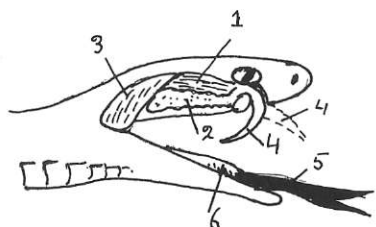
Adder (*Vipera berus*).

De adder is een wat kortere slang (50 - 65 cm) dan de gladde slang of ringslang. Hij is wat dikker en heeft als enige inheemse slang spleetpupillen. Het is een slang die volkomen vertrouwt op zijn giftigheid. Over het algemeen zijn de mannelijke dieren lichtgrijs met zwarte tekening en de vrouwelijke dieren bruin of roodachtig met donkerbruine tekening. Boven op de kop kunnen we een streep-tekening waarnemen in de vorm van een X. Ook is dit vaak een V - vorm. Over de rug loopt vaak een duidelijke donkere zigzaglijn van de hals tot aan de staartpunt. Aan weerszijden zijn vaak vlekken waarneembaar. De zigzagstreep en kleur zijn niet altijd even duidelijk waarneembaar. Adders eten voornamelijk warmbloedige dieren zoals diverse soorten muizen en jonge vogels. In één zomer kunnen adders wel 20 - 30 veldmuizen verorberen. Ook hagedissen, hazelwormen, amfibieën, wormen en insecten staan op het menu. Eind februari, begin maart komen de prachtig gekleurde mannetjes uit hun winterverblijf. Ze vervellen eerst voor ze geslachtsrijp zijn. Er is warmte nodig om de zaadcellen te laten rijpen. Een paar weken later, als de mannelijke dieren geslachtsrijp zijn, komen de vrouwelijke dieren naar buiten (begin april). Na de paring, die in april valt, trekken de adders naar

hun zomergebied dat wel 2 à 3 km van hun wintergebied kan liggen. Als de bevruchting heeft plaatsgevonden, duurt het twee maanden voordat de embryo's, die in een elastisch doorschijnend vlies zitten, geboren worden. Tijdens de geboorte scheurt het vlies. Dit noemen we eierlevendbarend. Een vrouwtje kan ongeveer tussen de 5 en 10 jongen werpen in de periode augustus tot september. Als in augustus de jongen geboren zijn hebben ze een lengte van 14 - 21 cm en zijn direct giftig en zeer agressief. Direct na hun geboorte ondergaan ze hun eerste vervelling. In maart van het volgende jaar komen ze voor het eerst buiten. Na 3 à 4 jaar zijn ze geslachtsrijp. Adders kunnen een leeftijd bereiken van 15 jaar. Dat adders levendbarend zijn was al bekend bij de Romeinen. De Franse naam Vipère voor giftige slang is een vervorming van het Latijnse woord viviparus hetgeen levendbarend betekent.

Zoals in het begin van dit artikel al is vermeld is de giftigheid van adders al zeer lang bekend. Vanaf 1885 zijn er 138 adderbeten geregistreerd waarvan 3 met dodelijke afloop, één direct door het gif en twee door secundaire vergiftiging. Tegenwoordig kan men na een beet slangebeetserserum en een tetanusinjectie toegediend krijgen waardoor verdere problemen worden voorkomen. Een beet van een adder is voor kleine prooidieren dodelijk. Grotere dieren en mensen reageren op het gif afhankelijk van de intensiteit van de beet (indien een adder kort voor de beet een prooidier gebeten heeft zal er zeer weinig gif aanwezig zijn bij een tweede beet). Belangrijke factoren bij een adderbeet zijn de plaats van de beet en de leeftijd, gewicht en algemene gesteldheid van het slachtoffer.

1. spier.
2. gifklier.
3. spier (verbinding onder- en bovenkaak).
4. beweegbare tand.
5. tong.
6. huls voor de tong.

Een adder zal nooit aanvallen of uit kwaadaardigheid bijten als hij zich niet bedreigd voelt. Bij een adder liggen zijn giftanden achterwaarts in plooiën van het gehemelte als hij zijn bek gesloten heeft. Bij geopende bek richten de tanden zich op en steken naar voren. Deze tanden zijn hol en verbonden met een gifklier in de kop. Het gif wordt door de opening in de tanden er uit gespoten bij een beet. Als de adder een prooi heeft gebeten laat hij die los en wegllopen. Bewusteloos door het gif zal de prooi enkele meters verder neervallen. Feilloos weet de adder deze middels zijn reukorgaan op te zoeken om deze vervolgens te gaan opeten.

Biotoop, bedreiging, beheer.

Op de Veluwe komt de adder hoofdzakelijk voor op de zandgronden in de buurt van vennen, moerassen, vochtige bossen met open plekken, natte heide gebieden met dopheide en pijpestro. Ontwatering van natuurterreinen met natte heide is een

directe bedreiging voor de adder. Ook de vele wegen over en kriskras door de Veluwe en militaire oefeningen op de heide zijn er de oorzaak van dat veel adders niet oud worden. De belangrijkste wijze voor beheer is hoofdzakelijk HET BEHOUD VAN NATUURTERREINEN MET HUN FLORA EN FAUNA WAAR DEZE DIEREN NU VOORKOMEN.

Bronnen:

- Ameling A.D. De Adder, Spectrum Utrecht 1978.
 Arnold E.N. Burton en D.W. Orenden, Elseviers Reptielen- en Amfibieëngids, Elsevier Amsterdam 1978.
 Heinen M.A. en H.P.J.J. Cuppen, Een onderzoek naar de verspreiding van reptielen en amfibieën in de Koninklijke Houtvesterijen, Regionale Milieuraad Oost-Veluwe 1983.
 Cuppen H.P.J.J. en M.A. Heinen, Een onderzoek naar de verspreiding en biotoopkeuze van de amfibieën en reptielen op de Oost-Veluwe, samenwerkingsorgaan Oost-Veluwe, Apeldoorn 1984.
 Bergmans W. en A. Zuiderwijk, Atlas van de Nederlandse Amfibieën en Reptielen en hun bedreiging, K.N.N.V. 1986.

POLLENSE VEEN

In het afgelopen jaar werd dit gebied door de Stichting Het Geldersch Landschap aangekocht. Het betreft een drassig weidegebied waarin een beek ontspringt, daar het aan de rand van het Veluwe-massief is gelegen.

Door de goede contacten tussen Het Geldersch Landschap en onze Stichting is er overleg geweest om daar een poel aan te leggen.

Een poel zou in dit gebied uitkomst brengen voor de daar aanwezige amfibieën, omdat het water hierin stilstaat zodat dit een temperatuur kan bereiken, waarin deze diersoorten zich thuis voelen en zich kunnen voortplanten.

Angezien onze Stichting door uw extra donaties over een reserve beschikte, is besloten om deze poel voor rekening van de Stichting te laten aanleggen. De kosten bedragen ongeveer fl. 2000,-.

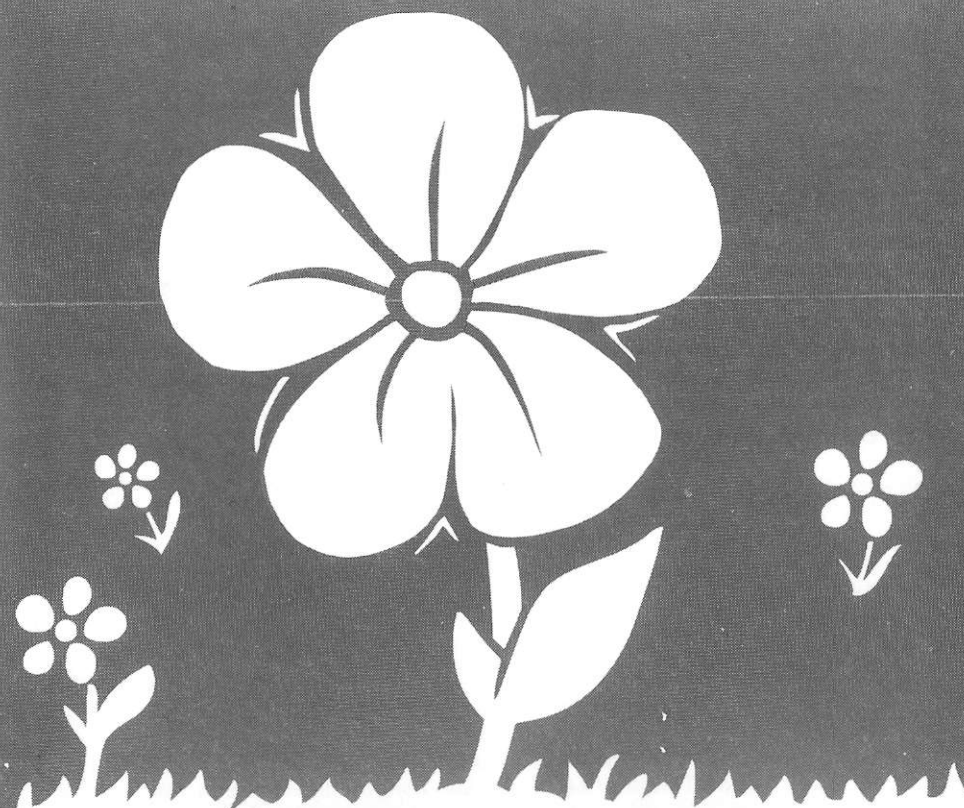

Plaats waar de poel moet komen.

Zo moet het worden.

TUINBEURS VOOR GELDERLAND

VRIJDAG
5
14.00-22.00

ZATERDAG
6
10.00-18.00

ZONDAG
7
10.00-18.00

MAART

RIJNHAL ARNHEM

JAARPROGRAMMA 1993

Zoals elk jaar hebben we ook nu weer voor u een jaarprogramma samengesteld, dat er naar onze mening mag wezen.

Om één en ander in goede banen te geleiden zijn er echter wel enkele spelregels ingesteld. In uw eigen belang dient u zich hier aan te houden.

Voor wildspeurtochten geldt het volgende:

- Zorg voor onopvallende kleding;
- Doe van te voren niet allerhande "geurtjes" op;
- Bij een fietstocht: Zorg dat uw fiets in orde is (geen piepende remmen of aanlopende delen);
- Maximaal aantal deelnemers 15.
- Neem een goede verrekijker mee.

Voor de wildkansel:

- Houdt u er rekening mee dat u 1 tot 2 uur stil op een houten bank moet zitten;
- Daardoor ook minder geschikt is voor kinderen onder de 10 jaar.
- Neem een goede verrekijker mee.

Voor de wildspeurtochten, wildkansel en avond-tocht dient u zich minimaal 2 dagen van te voren op te geven, daar anders niet gegarandeerd kan worden dat u mee kunt.

- 20 maart: **Dia-lezing** door de heer J. Huttinga, in het dagelijks leven jachtopzichter in het Kroondomein. De titel van deze lezing is "de boswachter vertelt".
Aanvang 14.00 uur in motel de Cantharel te Ugchelen.
- 10 april: **Wildspeurtocht** op de fiets.
Vertrek 18.30 vanaf de parkeerplaats aan de Aardhuisweg. Deze parkeerplaats ligt bij het 1e wildrooster, komende vanaf de Amersfoortseweg richting Uddel.
- 15 mei: **Excursie Geldersch Landschap** in het gebied Wisselse Veen/Tongerense heide. De Tongerense heide is een van de gebieden waar wij vrijwilligerswerk verrichten.
De districtsbeheerder van het Geldersch Landschap van dit gebied zal u hier wegwijs maken.
Verzamelen om 09.30 bij Kampeerboerderij "de Berghoeve", Veenweg 9 te Epe.
- 29 mei: **Wildkanselbezoek** in de boswachterij Ugchelen-Hoenderloo.
De boswachter van dit gebied, de heer H. Linde, zal al uw vragen over bos- en wildbeheer beantwoorden.
Vertrek om 19.30 uur vanaf de parkeerplaats bij motel de Cantharel te Ugchelen.

- 26 juni: **Excursie Vierhouterbos.** In dit gebied zijn we enkele jaren niet meer geweest, Daarom zijn we bijzonder blij deze excursie weer in ons programma te kunnen presenteren.
Verzamelen om 09.30 uur op de parkeerplaats van het Vierhouterbos, gelegen even buiten Vierhouten aan de weg Vierhouten-Elspeet.
- 17 juli: **Wildspeurtocht** te voet. Voor de liefhebbers!!
Vertrek om 06.00 uur vanaf de parkeerplaats, gelegen aan het einde van de Wieselseweg te Wenum-Wiesel.
- 11 september: **Wildspeurtocht** per fiets met kans op "hertenbronst".
Vertrek 07.00 uur vanaf de parkeerplaats bij restaurant de "Echoput".
- 25 september: **Avond-tocht.**
Nu eens geen nachtelijke fietstocht, maar in plaats daarvan gaan we een stukje lopen om naar het "gebur!" van de Edelherten te luisteren.
Verzamelen om 22.00 uur op de parkeerplaats aan de Wieselseweg.
- 2 oktober: **Wildkansel** (zie 29 mei).
Vertrek om 16.30 vanaf de parkeerplaats van de Cantharel te Ugchelen.
- 20 november: **Dia-lezing** met als titel: Niet alleen praten, maar ook doen. Deze lezing gaat over de uitwerking van de plannen die de provincie heeft met onze "Veluwe" en de stand van zaken. Een prachtige serie die u absoluut niet mag missen!! Presentatie door de Stichting Natuurvoorlichting uit Hoog Soeren.
Aanvang 14.00 uur in Hotel Prinsen, Hoendeloseweg te Ugchelen.

Alle wandelingen/excursies/wildspeurtochten zullen ongeveer 2 uur duren, wat echter niet wil zeggen dat u dan konstant wandelt of fietst. Er zal kalm aan gedaan worden en regelmatig gerust worden, zodat het voor iedereen leuk blijft.

Verplicht aanmelden voor de wildspeurtochten, wildkansel en avond-tocht tenminste 2 dagen van te voren alsmede verdere informatie bij:

Dhr. H. Kats, tel. 055-558686

EVENEMENTEN IN 1993

Bij onderstaande evenementen zal onze Stichting via een kraam aanwezig zijn om het publiek iets van de Veluwe natuur te laten zien en hierover voorlichting te geven. Tevens zal op deze manifestaties onze winkel aanwezig zijn. En, voorzover u het nog niet wist: Donateurs krijgen op de meeste artikelen (niet allemaal!!) een korting van 10%. Bovendien hebben we zeer regelmatig leuke aanbiedingen. Een goede gelegenheid voor u om eens te komen kijken of er iets van uw gading bij is.

- 5-6-7 maart : **TUINBEURS** in de Rijnhal te Arnhem.
- 15 mei : **GROENE DAG** op het raadhuisplein in Apeldoorn.
Allerhande "groene " verenigingen zijn hier verzameld om het publiek voor te lichten en nieuwe leden te werven.
- 12-13 juni : **GAME FAIR** op het landgoed "Joppe" bij Gorssel.
De Game Fair is voor "groen Nederland" een uniek evenement waarin Natuur, Landschap en het Buitenleven centraal staan.
Openingstijden van 09.00 tot 18.00 uur.
- 18 september: **BIJENMARKT** in Ugchelen.
- 25 september: **BIJENMARKT** in Eerbeek.

EEN BIJZONDERE ERVARING

door Jaap Nieuwenhuis & Wim Fiets

Zoals vele donateurs weten hebben we een nestkastenwerkgroep die in het natuurgebied nabij Radio-Kootwijk werkzaam is. Twee mensen van deze werkgroep hebben een onvergetelijke gebeurtenis meegemaakt waarvan een kort verslag.

Op 4 juni 1992 gingen we zoals gewoonlijk onze nestkasten inventariseren om te kijken hoeveel vogels er uit hun ei waren gekropen of waren uitgevlogen. Toen we in het gebied liepen zagen we plotseling een reegeit. Zodra ze ons zag verdween ze in de dekking. Gelijktijdig hoorde we een reekalf klagen, een soort geluid vergelijkbaar met een huilend klein kind maar dan met korte stoten. Uiteraard wekte dit onze nieuwsgierigheid, des te meer omdat het geklaag aan bleef houden.

Op het geluid afgaande waren we op de plaats waar het kalf volgens ons zou moeten liggen. De reegeit was niet meer verschenen. Vlak bij ons hoorde we het kalf weer klagen doch zagen niets.

Opeens hoorde Jaap het kalf zo ontzettend dichtbij en toen.....ja, daar zagen we een stuk van zijn kopje in een konijnenhol. Voor het konijnenhol tal van prenten (sporen) van een reegeit. Het kalf was denkkelijk in het konijnenhol gegleden en had zichzelf muurvast gespanteld. Voorzichtig begonnen we het konijnenhol breder te graven.

Na verloop van tijd konden we het kalf er uit halen. Voorzichtig bekeken we het diertje. Wim kon konstateren dat het kalf vermoedelijk geen letsel had en begon hem schoon te maken, zand uit oortjes, bekje en oogjes. Uiteraard hebben we van het gebeuren een aantal dia's gemaakt. Daarna hebben we het kalf voorzichtig in het gras neergelegd. Blij waren we te kunnen bemerken dat na een geruime tijd de reegeit terug kwam en samen met haar kalf het bos in trok.

Wie weet komen we hem nog wel eens tegen als we weer op pad zijn voor onze vogelnestkasten.

HOUTWALLEN ZIJN RESTANTEN OERBOS

door Gert Jan Blankena.

Het "woest en bijster landt" de Veluwe is, zoals de meesten van ons inmiddels al wel weten, niet altijd zo "wilt" geweest. Voornamelijk door menselijke activiteiten zijn de overweldigende eiken- en beukenbossen verdwenen. Voor het grootste deel zijn ze omgehaald om er houtskool van te maken. Die was weer nodig om de talrijke ijzersmeltoventjes, die hier in de vroege middeleeuwen hebben gestaan, van brandstof te voorzien.

Uit die tijd dateren ook heel wat Veluwse dorpen. Toen de welvaart na deze industriële ijzertijd afnam is de Veluwe snel ontvolkt geraakt. De mensen die niet weg-trokken wijdden zich weer, als vanouds, aan de landbouw.

Om de nog overgebleven dorpen heen ontstonden in die tijd (zeg maar zo tussen 900 en 1000) de akkers. Zij werden ontgonnen uit heide of uit bos. Dat waren dan nog wel de oorspronkelijke bossen, die dus nog niet in houtskool waren omgezet. Tussen de verschillende akkers liet men stroken bos staan. Dat was tenslotte een duidelijke perceelsscheiding en het beschermde de akker tevens tegen al te opdringerige schapen. Bovendien kon je er, ten tijde van de ontginning, veel onbruikbare rommel in kwijt, zoals boomstronken en keien. Op die manier zijn de houtwallen ontstaan, die in menig dorp bijdragen tot een fraai landschap.

Maar ondertussen vormen die houtwallen wel het laatste overblijfsel van het oerbos van de Veluwe!

Je kunt dat heel mooi zien door een bodemprofiel van zo'n houtwal te maken. De bodem toont je dan een zogenaamde "holtpodzol", een originele, ongestoorde bodem van duizenden jaren oud.

Het is dan ook geen wonder dat je in de meeste houtwallen nog een keur van echte bosplanten aantreft, zoals bosanemoon, bosviooltje, salomonszegel en grootbloemige muur.

Tenminste....als de houtwal niet grenst aan een maisakker of aan een andere met gier doordrenkte agrarische culture. De lucht die van zo'n akker afkomt is zwaar belast met ammoniak, die neerslaat in zo'n houtwal. Tegen zo'n regelmatig mestbeurt zijn de bosplanten niet opgewassen: zij worden letterlijk verdrongen door brandnetel, braam en andere stikstofminners.

Een houtwal is een heel belangrijk landschapselement.

Naast "aankleding" van het landschap heeft een houtwal ook nog eens een heel belangrijke ecologische functie: tientallen diersoorten gebruiken een houtwal als "weg", bijvoorbeeld om hun voedselplaatsen te bereiken of om langs te trekken als ze op weg gaan naar een andere woonplaats.

Daarnaast biedt een houtwal veel vestigingsmogelijkheden voor vogels, kleine zoogdieren en insecten.

En dan blijken houtwallen tenslotte ook nog eens de relictten van onze oerbossen te zijn!

Iets om heel zuinig op te zijn, dus.

En niet te laten verpauperen door vuilstort, door overtollige stal mest of oud hooi in kwijt te raken. Of door een boer z'n gang te laten gaan die stelselmatig een net even te groot vuur stookt bij een grote boom. Of om....

We moeten heel voorzichtig omgaan met onze laatste stukjes oerbos!!

UW ONDERLINGE VERZEKERINGSMAATSCHAPPIJ

UNIVÉ
VERZEKERINGEN

Het Platteland

UNIVÉ, DAAR PLUKT U DE VRUCHTEN VAN!

Univé Het Platteland
IJsbaanweg 7
7391 HH TWELLO
05712-71441

Univé Het Platteland
Brinklaan 150-152
7311 JD APELDOORN
055-212865

Univé Het Platteland
Westdorplan 3
8101 BC RAALTE
05720-55815

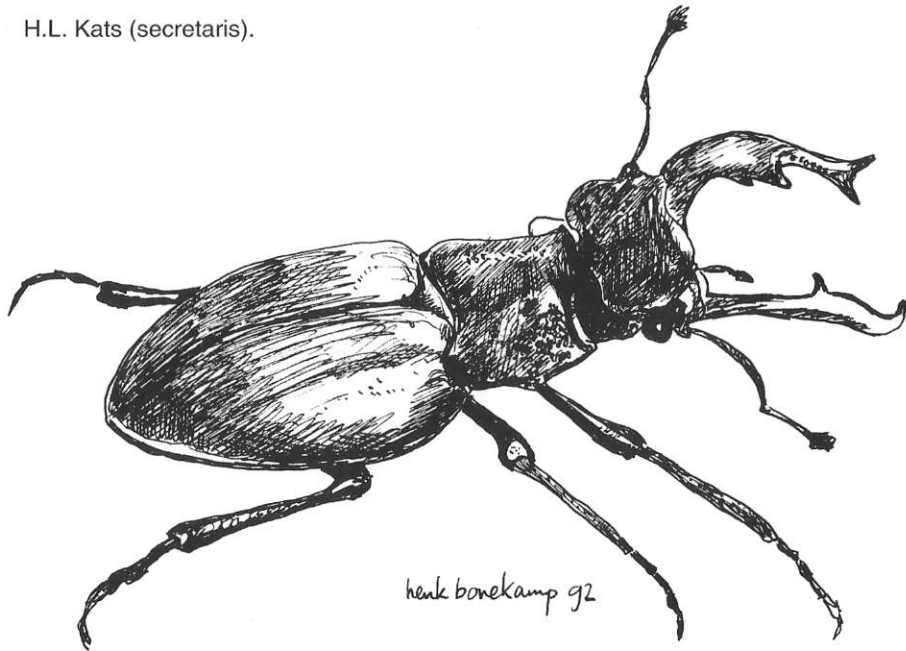
VRIJWILLIGERSWERK

Onze stichting heeft diverse werkgroepen die één zaterdag in de maand werkzaam zijn in bos en heide.

Zo hebben we een vogelnestkastenwerkgroep die een aantal vogelnestkasten onderhouden en inventariseren in het natuurgebied Radio-Kootwijk. Ook is er een groep die op de Tongerense heide bij Gortel en de Zandhegge bij Apeldoorn met heidebeheer bezig is. Vervolgens hebben we een groep die werkzaamheden verricht op de Noorderheide bij Vierhouten.

Uit ervaring kan ik u zeggen dat het altijd zeer plezierig is op deze wijze nuttig werk te doen, werk dat anders niet uitgevoerd zou worden. Reeën, ganzen, zangvogels, spechten, wilde zwijnen e.d. u kunt ze waarnemen of horen terwijl u aan het werk bent. Een verslagje van zo'n belevenis treft u aan in dit blad. Indien u denkt: "dit is iets voor mij" neem dan contact op met het secretariaat voor inlichtingen of om u op te geven voor een werkgroep.

H.L. Kats (secretaris).

henk bonekamp 92

Apentheul Apeldoorn

ruim
300 apen
los
in het bos

De meeste apen zijn
vrij tussen
de bezoekers

Van april t/m oktober iedere dag geopend
s winters gesloten
Volwassenen f 12,- Kinderen 4 t/m 11 jaar f 8,-
Langs alle invalswegen van APELDOORN wijzen
duidelijke borden de weg naar APENHEUL in het
PARK BERG & BOS, maar u kunt APENHEUL ook
uitstekend bereiken met het openbaar vervoer en
APENHEUL IS DAGTOCHT NR 66 VAN DE NS! Vanwege de vrije apen
op APENHEUL geen toegang voor honden

Informatie telefoon: 055 - 559200 Post: J.C. Wilslaan 31
7313 HK Apeldoorn